

Vážení,

v následujících 14 přednáškách se budeme společně zabývat paleoantropologií. Budeme se zabývat systémem živočichů a probírat taxony, které se bezprostředně týkají živočichů patřících do vývojové linie člověka, budeme hovořit o tom jakým způsobem druhy vznikají obecně, řekneme si čím se zabývá taxonomie, věda, která tyto druhy řadí do systému, ať už živočichů nebo rostlin, jak se druhy mění v čase a jak vznikají nové.

Paleoantropologie, se zabývá vznikem a původem člověka. Sleduje přeměnu fyzických struktur druhu Homo a jeho předchůdců v průběhu času, a s tím související jeho kulturní vzestup, to znamená, že sleduje hominidizaci, hominizaci a sapientaci.

Hominidizace zahrnuje soubor anatomických, fyziologických a behaviorálních procesů, které provázely přeměnu předka hominidů z podčeledi ramapithekorodých na prvního hominida ardiopitěka a australopitěka. Jedná se o všechny anatomické a funkční změny, které souvisí se vzpřímenou bipední chůzí, někdy se tyto znaky také označují jako komplex pánve a dolních končetin.

Hominizace zahrnuje soubor procesů, které vedly ke vzniku prvního příslušníka rodu Homo, z některého z antralopitěků (zatím se předpokládá, že hominizaci prošly druhy a. afarensis a a. africanus). Hominizační změny souvisí s komplexem ruky a lebky. Spočívají ve zdokonalování činnosti ruky a rozvojem mozku. Výsledkem hominizačního procesu je nejstarší příslušník rodu Homo, Homo habilis.

Sapientace je vývojový proces, který směřuje od jedinců druhu Homo erectus k druhu Homo sapiens. V této fázi dochází k přestavbě lebky, především ke zvětšování mozkovny a zmenšování obličejové části. Dalšími procesy, které na lebce při sapientaci proběhly jsou zmenšování nadočnicového valu a vznik nadočnicových oblouků a zmenšování čelistí, vytvoření protuberantia mentalis tedy bradového výběžku a zmenšování zubů. Z kulturních adaptací je možné sem zahrnout využití ohně, ritualizaci chování, rozvoj abstraktního myšlení, který se projevil v paleolitickém umění a rozsáhlé migrace, které umožnily lidem osídlení všech kontinentů naší planety

Paleoantropologové se ovšem neomezují jen na hledání kosterních pozůstatků člověka a jeho předků, ale také studují materiální doklady jeho přítomnosti. Paleoantropologie je tudíž multioborovou disciplínou do které přispívají svými znalostmi antropologové, anatomové, archeologové, geologové, tafonomové a paleontologové, dnes už také molekulární biologové. **(schéma)**

Paleoantropologie je více než ostatní vědy odkázaná na náhodu, protože nálezy fosilií nelze shromažďovat systematicky. Nález nové fosilie je dílem šťastné náhody i když návod pro to kde hledat dávají vědecké podklady geologů a paleontologů.

V této první přednášce si v krátkosti popíšeme historii objevů kosterních pozůstatků člověka a jeho předků a pohlédneme na spletité předivo teorií, které bylo na základě těchto nálezů vytvořeno.

Názory na vznik a vývoj člověka vyjádřili již antičtí filozofové jako Anaximandros (610 – 547 př.Kr.), Xenofon (430 – 355 př. Kr.) nebo Aristoteles (384 – 322), který pokládal člověka za zvláštního živočicha s větším mozkem a vzpřímenou postavou. Třídil živočichy na níže a výše postavené. Napsal dvě knihy (Teile der Tiere, části zvířeny) a Naturgeschichte der Tiere (dějiny zvířeny) ve kterých člověka zahrnul do kapitoly o opicích. Na něj navázal až Karl Linné, (1707 – 1778) který zařadil člověka do zoologického systému ve svém monumentálním díle Systéma Naturae (1735) v jejím 10. vydání z roku 1758, kde uvádí vědecké názvy řadí člověka na konec zoologického systému. Byl to Linné, kdy nazval člověka rodovým názvem Homo a druhovým sapiens. Dále dělil lidský druh na několik poddruhů: Homo sapiens americanus, europaeus, asiaticus a afer.

Již na počátku 18. století se stal fosilní člověk předmětem vědeckých diskusí. V této době, kdy byly hojně objevovány fosilie zvířecí, dalo se očekávat, že budou nalezeny i fosilní ostatky člověka (Boule 1923, Wiegers 1928, Wendt 1954). Švýcarský lékař Johann Jakob Scheuchzer (1672 - 1733) byl první - ovlivněn pracemi angličana Johna Woodwarda (1665 - 1728) o potopě (Sintflut) - který začal systematicky hledat „svědky potopy“. Poprvé připsal diluviálnímu člověku dva obratle, které našel v roce 1712 při svých výzkumech v dole (Galgenbergu) u Altdorfu (Franky). Nedokázal však svůj názor obhájit na vědeckém fóru. A jeho nálezy nebyly jako lidské uznány. Jeho paleontologické zájmy jej vedly k dalšímu hledání a mimo jiné ho přivedly do vápencového lomu v Öttingenu v horním Bádensku, kde žádal pracovníky, aby mu posílali případné nálezy. Proto jednoho dne obdržel balíček s břidlicovou destičkou s otiskem, který označil za pozůstatky hříšníka, který utonul při potopě světa a vešel ve známost jako „Homo diluvii testis“ (Scheuchzer 1726). Tento nálezy vyvolal velkou pozornost veřejnosti a inspiroval mnoho amatérských paleontologů a Karl Linné jej dokonce zařadil do svého systému jako položku č. 36 „Zoolithus hominus“ (2. vydání, str. 156). Ale anatomové a historikové zpochybňovali především lidský charakter tohoto nálezu. Smrtnou ránu mu zasadil Cuvier, zakladatel vědecké paleontologie, který zjistil, že se jedná o fosilního mloka.

George Cuvier (1769 - 1832) jeden z velkých vědců z Národního přírodovědeckého muzea v Paříži, zakladatel vědecké paleontologie, určoval po dlouhou dobu pomalé a nesmělé krůčky paleontologie člověka. Patřil k těm přírodovědcům, jako Buffon, Linné a další, kteří věřili v konstantnost druhů a zároveň věřili v diskontinuitu organismů, kterou vysvětlovali teorií katastrof. Poslední z těchto katastrof byla potopa světa, po níž se objevil člověk. Potopu datovali asi 5 - 6 000 let B.P. (Cuvier 1812). Právě díky velkému vlivu Cuviera a jeho přívrženců na mezinárodní vědeckou komunitu, zůstaly některé důležité doklady vývoje fosilního člověka nepovšimnuty, nebo jejich nalezců pod tíhou kritiky netrvali dále na důležitosti nálezů ve vývojové linii člověka.

První, kdo snad doopravdy našel pozůstatky fosilního člověka byl farář J.F. Esper (1732 - 1781), dobrý znalec diluviální fauny, amatérský paleontolog, který objevil v jeskyních franckého Švýcarska velké množství kostí jeskynního medvěda a dalších vymřelých zvířat. Mezi nimi našel také dvě kosti, které považoval za lidské. Jednalo se o fragment maxilly a lopatku (Esper 1774, Heller 1951, Wendt 1971, Wendt 1954). Bohužel je kresebně nezdokumentoval a tak se nezachovaly. Proto dnes není možné jejich přezkoumání a zařazení. S postupem času přibývaly i fosilní nálezy lidských pozůstatků. Nálezy nástrojů a kostí diluviálních zvířat jasně prokazovaly existenci „diluviálního“ člověka i když kosterní pozůstatky chyběly.

Již před a po Esperově nálezu byly objeveny kosti vymřelých zvířat jako jsou mamuti, spolu s kamennými nástroji: 1715 objevil lékárník a starožitník Conyers v píscích Temže u Londýna pěstní klíny, roku 1797 objevil J.H. Frére (1679 - 1846) pěstní klíny spolu se sloními kostmi v Hoxne v hrabství Suffolk. V roce 1823 francouzský geolog Amie Boule představil veřejnosti lidský skelet, který našel spolu s kostmi zvířat ve sprašové vrstvě na břehu Rýna u Lahru. Tento nálezy velký Cuvier tvrdě odmítl uznat jako fosilii (Boule 1923).

V Köstritzu (Thüringen) byly nalezeny lidské kosti spolu s kostmi nosorožce. F.F. Scholtheim (1765 - 1832), specialista na fosilní měkkýše předpokládal, že žili současně. Ale proti Cuvierovi se opět neprosadil. Ovšem pozdější datování C14 prokázalo, že kosti byly opravdu recentní (Catalogue of Fossil Hominids II). Podobně sporné je datování dalších dvou nálezů, které jsou v literatuře 50 a 60 let často citovány. Jsou to Lagopa Santa - Brazílie - nálezy z roku 1844 a Nachtez v deltě Mississippi (1846) (Catalogue of Fossil Hominids III).

Důležitost některých dalších objevů byla uznána až později. K nim patří tzv. Red Lady (1822) mladý muž pohřbený v okru z Pavilandu ve Walesu. V roce 1829 - 30 objevil belgický lékař P.-C. Schmerling (1791 - 1836) v jeskyni v Engisu (Belgie) kromě kostí jeskynního medvěda,

nosorožce atd. také zbytky tří lidských koster, kostěné a pazourkové nástroje. Tyto nálezy byly precizně zpracovány, popsány a zveřejněny (Schmerling 1833) - byla to první práce svého druhu, ale stále ještě nepřinesla průlom v uznání fosilního člověka. V roce 1848 byla na Gibraltarské skále nalezena dobře zachovalá lebka, která byla později označena za neandertálskou.

Prvním nálezem lidských pozůstatků, který byl všeobecně uznán jako pozůstatek fosilního člověka byl nález v Neandethalu u Düsseldorfu. Kostí, byly nalezeny při destrukci jeskyně kamenolomem v roce 1856. Prostudoval je jako první profesor reálného gymnázia v Elberfeldu Johann Carl Fuhlrott (1803 - 1877), který správně rozpoznal, že se jedná o pozůstatky člověka z doby ledové. Také bonnský anatom Schaaffhausen, kterému Fuhlrott nález ukázal předpokládal vysoké stáří nálezu i když ne z doby ledové a nález označil za nejstarší památku na první obyvatele Evropy (Schaaffhausen 1858, Fuhlrott 1859).

V diskusi o tomto důležitém nálezu na sebe narazily zcela odlišné názory. Nejtvrdohlavěji jej odmítal Rudolf Virchow, který patřil ke skupině, která morfologické odlišnosti skeletu považovala za patologie (Giesler 1974). Právě Virchow označil prvního neandertálce za rachytického jedince, patrně kozáka, který zběhl z krymské války a v Neanderthalu našel smrt. Právě diskuse okolo nálezu v Neandethalu znamenala průlom ve vědeckém studiu historie lidstva. Publikace a diskuse se konaly ve zcela nové vědecké atmosféře. Cuvierův vliv se vytratil a další antropologové a geologové a paleontologové se nebránili novým, stále se množícím důkazům o soužití vymřelé fauny a člověka. Také myšlenka proměny druhů v průběhu dějin země se objevila ještě před Darwinem.

Dva roky před nálezem v Neanderthalu napsal geolog W. Usher: Lidské pozůstatky jsou nalézány tak často a za takových okolností, že těmto faktům nelze odolat, vyjma osob, které zavile odmítají věřit tomu, co odporuje jejich předem utvořenému názoru.“ (Usher 1854). Cituje z Mortnových zápisků (pozůstalosti): Neexistuje žádný rozumný důvod pochybovat o existenci fosilního člověka. Máme již dobré příklady“.

V Anglii se nálezy z Engisu a Neanderthalu zabývali geolog Charles Lyell (1797 - 1875) a anatom a antropolog Thomas Henry Huxley (1825 - 1895). Podle Huxleyho byl neandertálec člověk, ale jeho lebka „byla nejbližší opicím ze všech známých lidských lebek) a končí svůj spis slovy „Pokud je ale teorie progresivního vývoje v nějaké své formě správná, potom musíme odhad ve vztahu ke stáří lidstva prodloužit o dlouhá časová období“ (Huxley 1863).

Podle následující představy se dělí důležité nálezy podle roku nalezení do 4 skupin:

1. pozůstatky raného Homo sapiens do konce pleistocénu
2. Neandertálci a preneandertálci
3. Homo erectus a jeho přechodné formy
4. Australopitéci

Obě nejmladší skupiny předků dnešního člověka to znamená pozdně pleistocenní Homo sapiens , stejně jako neandertálec a jim příbuzné formy v čase, byl zastoupen v počátku pouze v západní Evropě ale rychle byly nalezeny jejich zástupci i v dalších částech země. Zástupci skupiny Homo erectus byli známi mnohem později. Jako první to byl Pithecanthropus erectus z Jávy (1891). Později byli objeveni nejstarší předchůdci člověka australopitékové (1924). Jako nejhojnější naleziště raného Homo sapiens se ukázala jižní Francie. V údolí Vezery pracovali objevitelé otec a syn Lartetové. Později zde kopal také významný německý samouk Otto Hauser, který objevil mimo jiné mladistvého jedince z Le Moustier a muže z Combe Chapelle, které prodal za 180 000.- marek berlínskému etnografickému muzeu. V 80. letech 19. století byly objeveny bohaté nálezy raného Homo sapiens v České republice (Mladeč, Předmostí, později Dolní Věstonice a Pavlov).

V Německu byly po dlouhou dobu jediné nálezy - muž a žena z Obercasselu, později se k nim připojily hůře zachované pozůstatky z Settenu. Zajímavé je že pozůstatky ranného Homo sapiens byly nalezeny v evropské části Ruska (Kostěnki a Sungir) a západní Sibiři (Malta, Afontova Gora). Ale také Ngandong na Jávě kde v letech 1931 - 1933 kopal von Koenigswald a našel 11 lebek a dva fragmenty čelní kosti, dále Niah Cave na Borneu (1959 Brothwell) a mnohem mladší Wadjak (1889, Dubois) je třeba zaznamenat.

Ve Francii byla nalezena většina fosílií neandertálců kromě těch prvních. Prototypem je starý muž z La Chapelle-aux Saints. Byl nalezen podle údajů amatérských hledačů slavným archeologem Marcelinem Boulem. V Jugoslávské Krapině našel geolog a archeolog Gorjanovič Kramberger velké množství jedinců a mnoho fragmentů. Spolu s nálezy v Německu v Taubachu a Ehringsdorfu ve Výmaru se objevil problém, protože nálezy, které byly jasně starší než francouzské neměly neandertálské znaky rozvinuté v takovém stupni. Nové a nové nálezy neandertálců vyvolávaly další otázky např. jaký byl vztah vztah archaického Homo sapiens a neandertálců nově objevených na blízkém východě, jak jsou od sebe vzdáleny nálezy Broken Hill a Saldanha od evropských neandertálců, nemluvě o problému s nálezem z Jebel Kafzech, kde byly nalezeny pozůstatky člověka s progresivními znaky kromaňonců provázené nástroji jednoznačně řazenými k neandertálské mousterské kultuře.

Ještě před koncem 19. století, se naplnilo Huxleyho proroctví, že člověk potřeboval, k tomu aby se člověkem stal dlouhý časový interval. V roce 1891 našel belgický lékař Eugen Dubois (1858 – 1940) na Jávě prvního Pithecanthropa (Dubois 1894: Pithecanthropus erectus člověku podobná přechodná forma z Jávy)

Tento nálezy byl objeven dobrodružným způsobem. Dubois byl zapáleným přívržencem evoluční teorie a stoupenec Haeckela. Odešel do tehdejší Belgické Indie s jasným cílem objevit „missing link“. Vycházel přitom ze špatné Haeckelovy hypotézy, že giboní jsou nejbližší příbuzní člověka a proto musí chybějící články hledat v čeledi Hylobatidae. Zpočátku kopal bezúspěšně na Sumatře. Později své aktivity přesunul na Jávě. Kromě drobných nálezů objevil v roce 1891 dobře zachovalý vrchlík lebky, který, protože se mu zdál moc plochý připomínal šimpanzovi. Teprve až našel nepochybně lidský femur, který cituji „ukazoval na zcela vzpřímenou postavu“ změnil názor. Název Pithecanthropus tedy opičí člověk, kterýrazil již Haeckel.

O tomto nálezem a jeho významu se vedla bouřlivá diskuse. Názory se různily, stejně jako při objevu prvního neandertálce. Dubois zůstal se svým názorem dlouho osamocen (Mauerská čelist byla do této skupiny přiřazena později). Proto se po první velice tvrdé a bouřlivé diskusi na vědeckém fóru v Leydenu (1895) stáhl i se svými nálezy do ústraní a přestal se o tuto problematiku zajímat. Mnoho jeho objevů zůstalo v krabicích nevybaleno. Teprve v roce 1927 se podařilo Hansi Weinertovi přimět Duboise ukázat dosud nepublikované nálezy. Tak byly světu představeny dosud neznámé 4 femury Pithecanthropa a později dokonce i pátý. Ještě důležitějším pro definování skupiny Pithecanthropů (dnes Homo erectus) byly především vykopávky vedené D. Blackem v jeskyni Chou-kou-tien u Pekingu, které přinesly na světlo velké množství kosterních pozůstatků Sinanthropus pekinensis (dnes Homo erectus pekinensis). Bohužel se tyto čínské nálezy ztratily během druhé světové války. Zachovala se jen data a odlitky které zhotovil německý antropolog Franz Weidenreich. Vykopávky, které v těchto místech provádí Číňané přinesly dosud jednu mozkovnu a fragment dolní čelisti (Lanpo 1980).

Nálezy z Jávy, které objevil H. von Koenigswald (1902 – 1982) se od roku 1936 rozrostly. Nejprve hledal Pithecanthropa v Trinilu, a našel ho později v Sangiranu zvláště významný byl nálezy Pithecanthropa IV (Paranthropus robustus). Po Koenigswaldovi pokračoval na tomto místě ve vykopávkách jeho žák Sartono a nyní je u Pithecanthropa IX.

Mauerskou dolní čelist (1907) objevil heidelberský anatom a paleontolog Otto Schötensack. On sám nekopal. Byl však dlouholetým přítelem majitele pískového lomu, což pomohlo na svět tomuto významnému nález, který byl později zařazen do skupiny Homo erectus. Mauerská dolní čelist je považována za nejstarší nález člověka v Evropě. Verteszöllös v Maďarsku a Bilzingsleben v Německu jsou mladší.

V roce 1912 objevil Charles Dawson v obci Piltdown v Anglii lebku, která byla později připsána tzv. piltdownskému člověku. Celý nález se skládal z lebky s poměrně moderními znaky a dolní čelisti, která se podobala spíše čelisti opičí. V následujících letech byly objeveny další nálezy přechodných forem (od erektů k sapientům), které se od piltdownské lebky diametrálně lišily. Piltdownská lebka měla velkou mozkovnu, její dolní čelist se však nápadně podobala mandibule opičí. Nálezy objevené v pozdějších letech měly poměrně malý mozek s moderními čelistmi a zuby.

Otázka kam tento nález zařadit zaměstnávala paleoantropology až do roku 1953, kdy byl piltdownský nález podroben fluorové analýze, která prokázala, že se jedná o padělek. Bylo zjištěno, že lebka obsahovala méně fluoru než zvířecí kosti nalezené s ní. Fluorová analýza také prokázala, že dolní čelist nepatří k lebce. Lebka patrně patřila fosílii, ale podstatně mladšího data (v současnosti je datována do paleolitu) než se předpokládalo a mandibula patřila recentnímu orangutanovi a do své podoby byla modifikována padělatelem, který upiloval špičáky a povrch kostí upravil, aby vzhledem odpovídal doprovodným nálezům. Dodnes se nepodařilo zjistit, kdo tento mistrný podvrh zhotovil.

Mezitím došlo ke zvratu v představách o původu člověka.

datování Homo erectus se dosud pohybovalo v hranicích statisíců let B.P. Ovšem zvláště po druhé světové válce s objevem australopitéků v jižní a východní Africe se začalo uvažovat v rozměrech milionů let. Při objevu prvních australopitéků se vědci zdráhavě přiklonili k hranici dvou milionů let. Pozdější nálezy z východní Afriky a Etiopie byly datovány až na 4 miliony let a datování jednotlivých nálezů vycházejí ještě starší. Takto přesné datování umožnily po druhé světové válce vzniklé metody absolutního datování na základě fyzikálně chemických metod.

Rod australopithecus je velmi variabilní. Je do něj řazeno několik druhů samozřejmě za vášnivé diskuse odborné veřejnosti. U této skupiny nálezů platí pravidlo, že čím jsou fosílie starší, tím později byly objeveny. První nález řazený do rodu Australopithecus, Taungské dítě, nalezený v roce 1924 ve vápencovém lomu v Taungu, popsal jako první anatom Raymond Dart, profesor na univerzitě Wittwatersrand v Johannesburgu v roce 1925. V té době tento nález vyvolal bouřlivé diskuse. Dart Taungské dítě správně zařadil do vývojové linie člověka. Ostatní vědecká veřejnost se stavěla proti, především pro anatomickou stavbu, malou lebeční kapacitu, datování nálezu a také pro to, že ve dvacátých letech našeho století paleoantropologové předpokládali, na základě četných nálezů Pithecanthropů na lokalitách v Malaisii a Číně, že člověk se vyvinul v Asii. Po krátké době byli v Jižní Africe objeveny další nálezy australopitéků opět Dartem, dále Robinsonem a Singerem. Na počátku 50. let začal hledat předky člověka Louis S.B. Leakey (1902 – 1972) ve východní Africe, zvláště v Keni a Tanzánii v Olduvayské roklí. Zejména jeho nálezy přispěly ke změně v pohledu na vývoj člověka. Jeho nálezy australopitéků přivedly paleoantropologii na správnou cestu, to znamená, že konečně byla přijata Afrika jako ohnisko evoluce člověka. Po Leakeyho smrti v roce 1972 pokračují v jeho stopách jeho žena Mary a syn Richard, kteří jsou velmi úspěšní jako příklad lze jmenovat nález otisků stop v Laetoli nebo nález první rodiny u jezera Turkana. Nálezy nejstarších australopitéků a dnes i nového druhu Ardipithecus objevila americká expedice v letech 1973 - 1995 vedená antropology Donaldem Johansonem a Timem D. Whitem.

Vývoj názorů na rodokmen člověka

Jednou z nejzávažnějších otázek na kterou se paleoantropologové snaží najít odpověď je problém jakým způsobem spolu souvisí jednotlivé fosilní nálezy a jejich skupiny. Ani velké množství fosilií objevených od konce druhé světové války dodnes tento problém nevyřešilo. Naopak nálezy nových morfologicky mírně odlišných jedinců celou věc více zamotávají. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století formuloval Heinz Weinert (1887 – 1967) (přezdívaný fosilní papež) přímočarou vývojovou linii od nižších po nejvyšší formy. V pozdějších letech nové poznatky založené na multidisciplinárním základě tuto teorii zpřesňovaly. Problémem byla ta skutečnost, že chronologicky starší skupiny nejsou morfologicky vzdálenější modernímu člověku než mladší nálezy. Např. preneandertálci (Ehringsdorfu, Taubachu, Krapiny, Sacopastore a další) mají mnohem méně specializované struktury než klasičtí neandertálci západní Evropy. Ještě starší nálezy (Fontéchevade, Steinheim, Swanscombe) jsou řazeny do skupiny tzv. archaických Homo sapiens, což znamená, že morfologicky na ně moderní sapiens navazuje. Mezi australopitéky se také objevily progresivní formy, které byly označeny jako druh Homo habilis (Tobias). Bylo nutné přijmout představu, že některé progresivní skupiny vymřely a vývoj nových druhů navázal na starší formy, které nesou na první pohled méně progresivní znaky.

Neustále byly činěny pokusy jednotlivé fosilní nálezy uspořádat do vývojového schématu, přitom zde hrály roli také pozůstatky opic, které se skládaly jen ze zubů, max. fragmentů čelistí. Největším problémem paleoantropologie je odštěpení vývojové linie člověka od společného předka primátů. Např. Bergner udává příklady 36 rodokmenů člověka z let 1887 – 1950; Fleagle a Jungers (1982) zase 20 rodokmenů vytvořených v letech 1924 – 1980. Mnohokrát byl učiněn pokus sjednotit tyto různorodé hypotézy do jednoho celku. Bergner rozděluje tyto teorie do několika období: do druhé světové války vymezuje období předklasických teorií (1989 – 1908), kam řadí práce sir Arthur Keitha, Schwableho, Anthonyho a dalších. Dále období polyfyletických teorií (1908 – 1915) (Adloff, Klaatsch), období klasické dryopithékové teorie 1916 – 1924 (Gregory), období prvních ataků na dryopithékovou teorii 1925 – 1930. Po druhé světové válce bychom mohli mluvit o ramapithékové hypotéze.

Nálezy na území České republiky a Slovenska

Nálezy fosilních nejstarších pozůstatků rodu Homo v naší republice u našich nejbližších sousedů, na Slovensku zatím sahají nejhluběji pouze do neandertálské fáze vývoje člověka. Jako na celém světě i zde doznalo objevování fosilního člověka velikého rozmachu v polovině minulého století, kdy byl objeven v jeskyni Šipka na vrchu Kotouč u Štramberka (sv. Morava) prof. Karlem Jaroslavem Maškou, přesně 26. srpna 1860, fragment lidské dolní čelisti. Maška, profesor v Novém Jičíně a později ředitel reálky v Telči systematicky zkoumal v letech 1879 – 1883 jeskyně Čertova díra a Šipka, kde zjistil stopy osídlení. Kromě lidské dolní čelisti zde bylo velké množství kostí zvířat. Vzhledem k stupni vývoje zubů se domníval, že jde o dětskou čelist. Měla však neobvyklý tvar, zejména tloušťka kosti byla nezvyklá. Maška poslal svůj nález do Blanska Dr. Jindřichu Wankelovi, známému objevem jeskyní v Moravském krasu. Wankel čelist popsal a dal ji posudit H. Schaaffhausenovi (popsal prvního neandertálce). Ten ji představil na sjezdu antropologů v Slazburgu, kde se stala předmětem sporů. Německý anatom Rudolf Virchow oponoval, že tato není dětská. Proti němu stáli Wankel, Schaaffhausen a profesor geologie v Praze Jan Nepomuk Woldřich. Šipecká čelist se stala předmětem studia mnoha badatelů. V roce 1882 potvrdil Maškův a Wankelův názor i francouzský antropolog Quatrefages.

Dalším významným nalezištěm, které přineslo cenné informace o vývoji člověka u nás je naleziště v Předmostí u Přerova. První vykopávky zde provedl Jindřich Wankel a našel zlomek lidské dolní čelisti. V roce 1884 začal tuto stanicí lovců mamutů systematicky zkoumat K.J. Maška. Za 10 let vykopávek neobjevil jedinou lidskou kost. Teprve 7. srpna

1894 objevil hrob 27 osob, zbytek svého života pak strávil jejich zpracováním. Na dvou dalších lokalitách v Předmostí objevil několik nálezů také další badatel M. Kříž v roce 1895. Poslední nález zde učinil Karel Absolon v roce 1928, když objevil kostru bez lebky. Všechny nálezy z předmostí zpracoval Jindřich Matiegka v monografii Homo předmostensis – fosilní člověk z Předmostí na Moravě (1934). Celkem zde byly objeveny pozůstatky 29 jedinců a několik tisíc mamutů a jiné zvířeny. Na jejich stáří měli někteří badatelé kuriózní názory např. Steenstrup se domníval, že tito lidé nežili s mamuty současně, ale živil se jejich mršinami, které dobývali ze země podobně jako to činili v té době Jakuti na Sibiři. Lebky měly mutilované zuby. Lidé byli pohřbeni hlavou k severu ve skrčené poloze. Hromadný hrob měl eliptický tvar, byl pokryt zvířecími kostmi a kameny. Všechny nálezy z Předmostí měly stejně jako čelist z jeskyně šipky, Dolních Věstonic a Mladče smutný osud. Většina z nich shořela za druhé světové války při požáru Mikulovského zámku, kam byly převezeny sbírky Moravského muzea v Brně z obav před jejich zničením při náletech.

Dalším nalezištěm z období mladého paleolitu jsou naleziště Dolní Věstonice a Pavlov. V letech 1924 – 1938 zde kopal Karel Absolon. Kromě bohatých zbytků fauny zde byly nalezeny pozůstatky stanice lovců mamutů. V roce 1925 byl objeven zlomek lidské mozkovny (DV1). V dalších dvou letech byly objeveny další zlomkovité nálezy lidských kostí a v roce 1930 další mozkovna (kalota) (DV 2). Dále byl objeven provrtaný lidský řezák. V roce 1949, již pod vedením Bohuslava Klímy, byla objevena žena pohřbená ve skrčené poloze (DV3) zpracovaná Jelínkem. Tato žena je známa deformací obličeje v důsledku zlomeniny levého ramus mandibulae. V Dolních Věstonicích bylo do dnešního dne objeveno 36 nálezů lidských kosterních pozůstatků. Posledním je objev chrupu dítěte označený DV 36 nebyl nalezen přímo při vykopávkách, ale při prohledávání zvířecího osteologického materiálu. Nejvýznamnější objev z Dolních Věstonic byl učiněn v roce 1988, kdy byl odkryt tzv. věstonický trojhrob dodnes diskutovaný nález (DV 13, 14, 15). Jednalo se o dva muže a prostředního jedince, jehož pohlaví je sporné. Vlček se domnívá že se jedná o ženu, se silně deformovanou kostrou.

Z Pavlova jsou známy nálezy jednoho muže a velké množství fragmentů lidského skeletu. V samotném Brně byly nalezeny 3 kostry paleolitických lovců označované jako Brno I – III. První nález Brno jedna objevil v roce 1885 A. Makowský na Červeném kopci. Jednalo se o poškozenou lidskou kostru. Další nález učinil také A. Makowský, když objevil hrob muže na Francouzské ulici známý slonovinovou loutkou mužské postavy. Poslední brněnský nález pochází z roku 1927 a tento hrob, tentokrát ženy, byl odkryt K. Absolonem na Sušilově ulici v Brně. Antropologicky ho zpracoval J. Matiegka. Jako Ochozská čelist bývá označován nález z roku 1905, kdy ho objevil K. Kubánek v jeskyni Švédův Stůl. Nález byl antropologicky zpracován J. Matiegkou, který ji považoval za pozůstatek Homosapiens sapiens, pozdější Vlčkova revize ukázala, že patří neandertálcí. V roce 1962 byl v cihelně u Svitávky na Boskovicku objevena lidská kostra, která je datována asi na 30 000 let.

V jeskyni Kůlna v Moravském krasu byl v roce 1965 objeven zlomek horní čelisti neandertálce

V roce 1883 byla na předměstí Prahy v Podbabě nalezena část lidské lebky. Národní muzeum v Praze ji dalo zpracovat H. Schaaffhausenovi, který ji hodnotil jako neandertálskou. Matiegka otevřeně nesouhlasil považoval ji za mladší. Bohužel byla tato lebka zničena, když při odlívání ji omylem vyhodili. Podle odlitku ji Vlček hodnotí jako neandertálskou.

V Prokopském údolí u Prahy v jeskyni sv. Prokopa byl objeven v roce 1887 zlomek dolní čelisti, drobné kůstky a několik úlomků kostí. Předpokládalo se, že patří mladopaleolitickému člověku, ale Matiegka je považoval za mladší. V současnosti není možné provést revizi datování, protože jeskyně byla zničena těžbou kamene.

Na vrchu Zlatý Kůň u Koněprus v okrese Beroun objevil v roce 1952 F. Prošek zlomky neandertálské lebky a obratle.

Slovensko

V Gánovcích u Popradu byl v roce 1926 nalezen travertinový výlitek mozkovny. Dělníci jej předali J. Petrbokovi, pro něhož shromažďovali zajímavé nálezy. Nálezové okolnosti nejsou známy. Proto Matiegka a Malý tento nález nehodnotili. Vlček došel k závěru, že se jedná o člověka neandertaloidního typu.

Dalšími slovenskými lokalitami jsou Dzeravá Skala jeskyně u Plaveckého Mikuláše na JZ Slovensku a Silická Brezová propast v jihoslovenském krasu u Kečova, kde se našly izolované lidské zuby doprovázené kostmi jeskynního medvěda, předpokládá se, že patřila neandertálci.

Šaľa nad Váhom v roce 1961 byla v korytě Váhu vybagrována část lidské lebky, která je připisována neandertálci. Další nálezy fragmentů neandertálské lebky byly učiněny v letech 1993 a 1995, kdy byly nalezeny čelní a temenní kost (1993) a levá polovina čelní kosti (1995).

Zařazení člověka do zoologického systému

Řád:	Primates - primáti - nehetnatci
Podřád:	Anthropoloidea - vyšší primáti
Infrařád:	Parapithecoidea
Infrařád:	Platyrrhini – ploskonosí

Infrařád: Catarrhini – úzkonosí
 Nadčeleď: Cercopithecoidea – kočkodani – opice
 Nadčeleď: Proplopithecoidea – proplopitěci
 Nadčeleď: Oligopithecoidea – oligopithéci
 Nadčeleď: Pliopithecoidea - pliopithéci
 Nadčeleď: Hominoidea -
 Čeleď: Oreopithecidae
 Čeleď: Proconsulidae – prokonsulovití
 Čeleď: Dryopithecidae – dryopithékovití
 Čeleď: Hylobatidae - gibbonovití
 Čeleď: Pongidae – lidoopovití, orangutanovití
 Rod: Pongo - orangutan
 Rod: Pan – šimpanz
 Rod: Gorilla - gorila
 Čeleď: Hominidae – hominidi
 Podčeleď: Australopithecinae – australopithecorodí
 Rod: Australopithecus
 Druh: Australopithecus africanus
 Druh: Australopithecus afarensis
 Druh: Australopithecus anamensis
 Druh: Australopithecus bahrelghazali
 Druh: Australopithecus robustus
 Druh: Australopithecus crassidens
 Druh: Australopithecus boisei
 Druh: Australopithecus aethiopicus
 Rod: Ardipithecus
 Druh: Ardipithecus ramidus
 Podčeleď: Homininae - hominini
 Rod: Homo – člověk
 Druh: Homo habilis
 Druh: Homo ergaster
 Druh: Homo rudolfensis
 Druh: Homo erectus
 Poddruh: Homo e. erectus – č.v.trinilský
 Poddruh: Homo e. modjokertensis č.v. modjokertský
 Poddruh: Homo e. lantianensis č. v. lantianský
 Poddruh: Homo e. pekinensis č. v. pekingský
 Druh: Homo ancestor
 Druh: Homo hedelbergensis
 Druh: Homo sapiens
 Poddruh: Homo sapiens neanderthalensis
 Poddruh: Homo sapiens sapiens

Řád: Primates - primáti - nehetnatci
 Podřád: Anthropoidea - vyšší primáti
 Infrařád: Catarrhini – úzkonosí
 Nadčeleď: Hominoidea -
 Čeleď: Hominidae – hominidi

Podčeleď: Australopithecinae – australopithecoidí
Rod: Australopithecus
Druh: Australopithecus africanus
Druh: Australopithecus afarensis
Druh: Australopithecus anamensis
Druh: Australopithecus bahrelghazali
Druh: Australopithecus robustus
Druh: Australopithecus crassidens
Druh: Australopithecus boisei
Druh: Australopithecus aethiopicus
Rod: Ardipithecus
Druh: Ardipithecus ramidus

1. pozůstatky ranného Homo sapiens do konce pleistocénu
2. Neandertálci a preneandertálci
3. Homo erectus a jeho přechodné formy
4. Australopitéci